

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának kutatói tevékenysége

Hozzászólás Havasi Zoltán: Kialakult és kialakuló könyvtári tudományos irányok (Könyvtári Figyelő, 1973. 3.sz.) c. cikkéhez.

HÉBERGER Károly

Korunk dinamikus fejlődésében jelentős szerepet töltenek be az információkat gyűjtő, feltáró és a kutatás számára rendelkezésre bocsátó intézmények, a könyvtárak, valamint a dokumentációs intézetek vagy szervezetek. A könyvtári-tájékoztatói munka színvonalának emelése nem képzelhető el a szakterületek tudományos igényű kutatásai, kísérletek, vizsgálódások, ezek elemzése és szintetizálása nélkül. Ezért olvastam örömmel Havasi Zoltán iránymutató cikkét a könyvtárosok tudományos tevékenységéről. Az általa megfogalmazott tudományos főirányok valóban olyanok, amelyek körébe bármilyen könyvtári kutatási téma besorolható. A cikk megjelenése óta jobban ráirányult a figyelem a könyvtárakban folyó kutatási tevékenységre, amit bizonyítanak a Könyvtári Figyelőben közzétett hozzászólások is. Könyvtárunk kutatási munkáját gyakorlati oldaláról szándékozunk bemutatni, s csak éppen érintjük az olyan elvi vagy terminológiai kérdéseket, amelyeket - véleményünk szerint - célszerű pontosabb tenni vagy amelyet egyáltalán nem kellene elfogadni. Ilyen pl. a könyvtártudomány fogalma és elnevezése. A hozzászólók közül Papp István, Zircz Péter tagadják a fogalom jogosságát és tiltani javasolják használatát. Ha ez lesz az egyedül elfogadható vélemény - amelyet a nemzetközi szakirodalom egyébként egyáltalán nem igazol - sürgősen névváltozást kell végrehajtani az egyetemi tanszéknel és a KMK-nál is.

A magunk részéről a könyvtárelmélet szóhasználatot elfogadhatónak tartjuk. Megrázó volt számunkra Zircz Péter sarkított megállapítása, és pedig, hogy a könyvtári kutatások lehetnek: tudományosak, feltudományosak és áltudományosak, továbbá, hogy fontos ezen rétegek különválasztása, mert "ez egyébként a valóban tudományos értékű könyvtári kutatás rangemelésének egyik legfontosabb feltétele". Nem érthetünk egyet ezzel a talán példakénti terminológiai tipizálással, s ilyenformán az e kategóriákban közölt témák közlésével sem. Ha ugyanis ezt elfogadnánk, jöhiszemű, tudományos felkészültségű emberekkel egyszerűen nem lehetne kutattatni "feltudományos" és "áltudományos" témákat. Ez pedig azt eredményezné, hogy a könyvtári kutatásoknál visszazuhanánk a történeti felfogás egyedüliségébe, ami a mi korunkban a fejlesztés kitűzéséhez önmagában nem elegendő, tehát társadalomellenes.

Megjegyezzük, hogy az áltudományosság nemcsak a könyvtárügyben vetethető fel. Sok szakterületen, pl. a matematikai apparátus használata alapján "minősítik" egyesek a kutatás színvonalát. Éppen ezért nagyon figyelemreméltó

a Magyar Tudományos Akadémia elnökének állásfoglalása²: "De bármilyen nagy jelentőségű is a matematika, mégsem helyeselhető az a nézet, amely a természettudományi és műszaki kutatások eredményeinek a megítélésében főleg a matematikai apparátus arányából indul ki, s értékesebbnek minősít egy nagy matematikai segédlettel kidolgozott öncélú elméletet, amely lényegtelen kérdést tárgyal, gyakorlatilag nem használható eredményekkel, mint egy műszaki alkotást, amely új feladat elvégzésére, ill. régi feladatok új módon való teljesítésére alkalmas, vagy már ismert alkotások továbbfejlesztését ill. hazai viszonyokra adaptálását teszi lehetővé."

Mi, akik a gyakorlatban dolgozunk, nem vagyunk illetékesek a kutatások terminológiai rendszerezésére. Feltárjuk tevékenységünk formáit és megoldásait, s bizonyára lesznek, akik szakszerűben és a szakterületi munka szóhasználati megsértése nélkül is tudnak majd jól funkcionáló kutatási elnevezéseket alkotni a könyvtári-tájékoztatási szakterületen. Egyébként a szerző önmagával kerül ellentétbe, amikor megállapítja "a kutatás végterméke alapján pedig előbb-utóbb biztosan meghatározható a végzett kutatási tevékenység tudományos értéke". Előadódhat tehát, hogy "féltudományos" témában tudományos értékű mű készül?

A könyvtárunkban folyó kutatások céljaként:

1. a társadalmi igény mennél jobb kielégítése érdekében a könyvtári tevékenység megjavítását, korszerű eljárások bevezetését, külföldi eredmények adaptálását, általában a fejlesztést,
2. a könyvtárban dolgozó munkatársak szakmai fejlődésének elősegítését és a tudományos kutatómunka módszereibe való bevezetésüket,
3. a könyvtárügy országos kutatási témáinak kidolgozásához részeredmények, adalékok nyújtását,
4. az országos könyvtári funkciók teljesítésének érdekében végzett kutatási tevékenységet,
5. kis mértékben a nem könyvtári-tájékoztatási szakterületen végzett kutatómunkát jelölhetjük meg.

A kutatómunkában nemcsak kutatónap kedvezményben részesülő néhány munkatárs, hanem munkaköri feladatként, időlegesen, egyetemet végzett munkatársaink mintegy egyharmada vesz részt.

A továbbiakban, a közölt csoportosítás szerint, csupán illusztrálás céljából kutatási témákat, ill. lehetőségeket közlünk könyvtárunkból.

1. sz. kutatási célcsoport:

- az olvasók igényeinek megismerése és vizsgálata;
- a szakirodalmi ismeretek oktatásának vizsgálata;
- az egyetemi könyvtárak összehasonlító vizsgálata;
- az állomány összetételének elemzése;
- a korszerű külföldi eredmények feldolgozása;
- ritkán sorrakerülő, de egyébként fontos könyvtártechnikai feladatok vizsgálata;
- munkaszervezési kérdések vizsgálata;
- az olvasóforgalom adatainak elemzése;
- a reprográfiai tevékenység vizsgálata;
- a forrásanyagok árának alakulása.

2. sz. kutatási célcsoport:

- speciális kiadványfajták könyvtári kezelése;
- könyvek, kiadványok ismertetése;
- saját módszertani lapot adunk ki;
- évkönyvet adunk ki;
- egyetem és könyvtártörténeti témák kidolgozása.

3. sz. kutatási célcsoport:

- a szakirodalmi kooperációval kapcsolatos vizsgálatok;
- publikációk hivatkozásainak vizsgálata;
- a gépi tájékoztatás tapasztalatai;
- egyes szakterületek tájékoztatási eszközeinek összegyűjtése;
- a szakirodalom szóródásának vizsgálata.

4. sz. kutatási célcsoport:

- szakbibliográfiai kiadványi tevékenység;
- szakfolyóiratok lelőhelyjegyzékeinek kiadása;
- szakirodalmi ellátottsági vizsgálatok;
- egyetemi doktori disszertációk feltárása;
- a műszaki felsőoktatás referáló lapjának kiadása.

5. sz. kutatási célcsoport:

- egyes folyóiratok indexeinek, repertóriumainak elkészítése;
- a műszaki felsőoktatás külföldi tapasztalatainak feldolgozása;
- a Felsőoktatási Pedagógiai Kutató Központ egyes témáinak kidolgozása;
- a felsőoktatási módszertan egy-egy témájának feldolgozása;
- a hazai felsőoktatás összefoglalása.

Az előbbieken közölt témák a megoldási formák felsorolásában nem törekedtem a teljességre. Céloom az volt, hogy a publikációk révén a kutatásokat illusztráljam. Az egyes témák kidolgozására, a könyvtárvezetés igénye vagy a társadalmi szükségesség esetén kerül sor.

JEGYZETEK

1. Könyvtári Figyelő, 1973. No. 5-6. 628-634. p.
2. Erdey-Gruz Tibor - Hahn István: kutatás és oktatás. Bp. Felsőoktatási Pedagógiai Kutató Központ, 1972. 1. 48. p.

„Megrázó” megállapítás?

(Válasz Héberger Károly hozzászólására.)

Héberger Károly a BME könyvtárának könyvtárelméleti-kutatási tevékenységét ismertetve több megállapításom helyességét kétségbe vonja. Mielőtt megpróbálnám megvédeni magam, előre kell bocsátanom, hogy rövid lélegzetű írásom (amely egyfajta műhelymunka volt) részletesebb indoklásra jellege miatt nem adott lehetőséget. Vázlatossága ellenére is úgy tartom azonban, hogy megállapításaim érthetőek, sőt helytállóak is, különösen, ha összefüggésükben vizsgáljuk őket.

Ami Héberger Károly ellenvetéseit illeti:

1. A "könyvtártudomány" kifejezés jogosultságát nemcsak Papp István és jómagam vitatjuk. Idehaza Mátrai László idevágó dolgozata ismeretelméleti oldalról cáfolta - szerintem megtámadhatlanul - indokoltságát, a külföldi szakirodalomból pedig hadd utaljak Shera gyakorlati jellegű megállapításaira. A lényegre vonatkozólag azonban - elismerem: szerénytelenül - saját inkriminált cikkemből kell idéznem: "Mindebből az a következtetés vonható le, hogy bár a könyvtártudomány léte erősen vitatható, a könyvtár - belülről és kifelé egyaránt - tudományos módszerekkel vizsgálható, sőt - korunk tudományos fejlettségére való tekintettel -: vizsgálandó. Az e célból végzett tevékenység annál magasabb rangú, minél inkább sikerül az illető szaktudomány módszereit elsajátítani, alkalmazni, szükség esetén a könyvtárra adaptálni." Sapienti sat...

2. A könyvtári kutatások "rétegeinek" különválasztása nem ujkéletű probléma. Elavult és megújításra váró "könyvtártudományi kutatási rendszerünk" az okozója, hogy a KMK által regisztrált (most már százas nagyságrendű) kutatómunkák minőségileg a legtarkább képet mutatják: a valóban önálló tudományos munkát tükröző kutatások mellett tucatjával bukkannak elő az alkalmi ajánló és témabibliográfiák, amelyek kétségtelenül elismerésre méltó és társadalmilag hasznos voltak ellenére sem tekinthetők tudományos teljesítménynek. Hasonlóképpen: bármennyire is fontos egy-egy, a szaksajtóban közzétett publikáció, eleve mégsem tartható tudományos alkotómunkának. Hozzászólásom "megrázó" megállapításaival arra próbáltam terelni a figyelmet (aminek nyílt kimondását - úgy látszik - kár volt elkerülnöm), hogy könyvtártudományi kutatómunkáink összetétele erősen felhigult, s ha azt akarjuk, hogy más tudományterületek kutatói komolyan számon tartsanak bennünket (amire nagy szükség lenne), akkor mindenekeelőtt önmagunkkal szemben kell igényesebbnek lennünk, azaz magasabbra kell tartanunk a könyvtári kutatás mércéjét.

3. A könyvtári kutatások általam megszabott kategóriáit (tudományos, fél-tudományos, áltudományos) magam sem tartom tévedhetetlennek (utaltam rá, hogy inkább tendenciákat jelölnek). Azt is megengedem, hogy a bibliográfiai munkán talán tulságosan sommásan is elvertem a port, hiszen kétségtelen, hogy van valóban tudományos értékű bibliográfia, nemcsak általában, hanem a magyar gyakorlatban is. Mindenképpen érthetetlen azonban számomra Héberger Károlynak az a megállapítása, hogy amennyiben elfogadná érvelésemet "jóhiszemű, tudományos felkészültségű emberekkel egyszerűen nem lehetne kutatni "féltudományos" és "áltudományos" témákat". Áltudományos témát ugyanis valóban nem lehet kutatni, de ez nem jelenti, hogy a szóbanforgó téma művelése felesleges lenne. Magyarul: égetően szükség lehet egy-egy témabibliográfiára, a könyvtár munkáját leíró cikkekre, de ezeket - ha mégannyira is szakimeretet, esetleg felsőfoku végzettséget igénylő munkát is - ne minősítjük kutatómunkának. Ebből a megállapításomból semmiképpen sem következik, hogy szükségszerűen "visszazuhanánk a történeti felfogás egyedüliségébe". (A rendszerszemléletű megközelítés, a technológiai fejlesztés, a szociológiai és pszichológiai módszerek alkalmazása, amelyeket hozzászólásomban sürgettem, éppen nem erre utalnak. Ámbár, a történeti kutatásokat sem tartom nélkülözhetőnek.)

A lényeg ezzel kapcsolatban azonban (s cikkemben erre is igyekeztem utalni) a megközelítés, a feldolgozás módjában rejlik. Ennek megfelelően a bibliográfia területén például nagy értékű éskétséget kizáróan tudományos munka a "Régi Magyarországi Nyomtatványok" vállalkozás (nem történetisége, hanem a benne felhalmozott hatalmas tudományos teljesítmény miatt honorálta első kötetét a MTA nivódijjal).

A tudományos értéket elbirálni persze nem mindig könnyű. Nagy segítséget nyújthatnának azonban hozzá a felmerülő témákat és a megoldásukra vállalkozó szakembereket legjobban ismerő könyvtárigazgatók. Azzal, hogy a könyvtárunkban végzett kutatómunkák leíró ismertetésén túlmenően (szükség esetén akár külső szakemberek bevonásával) kísérletet tesznek értékelésükre és preferálják a valóban tudományos kutatási tevékenységet.

Zircz Péter